

Pavle
Zidar

Glasba Gustava Mahlerja

Gospod, ki dremlje, zavít v pre-jast koc, čuti, kako se je znenada podelil dvema svojima pogledoma: vsakdanjemu, ki se je že razpršil po kaktej, raztletih v zahodnem žaru večera, ter kot marmor temnemu in mirnemu pogledu, v katerem so se predramile smeri nepredvidljivosti.

Če bi hoteli gospoda Jacka spomniti na katerega od teh pogledov, bi ga vznemljili, ker je že čutil, da se mora podeliti obema enako, ni pa še vedel, kako, niti zakaj.

V šestdesetem letu je končno vse dobljeno. Igre so preigrane in tudi vse zgubljeno je dobljeno, ostane le želja po toploti, po nečem mehkem, ki ovija kolena.

Tri leta je že, odkar je sam in si oživlja samoto s cvetovi filokaktej, opuncij in dendrobij; v žaru večera ga rože kot ogenj spominjanja žalostno razdrāmijo, dokler spet ne začuti vonja ženinih las, las, ki so pravzaprav korenine človeka, razpredene v legah ozračja.

Spominja se, kako je zrak zahrstel, ko sta se prvič srečala; ona je vedela, čutila, da jo bo izruval iz prsti ozračja in da bo postala človek. Čakaje na ta trenutek, da bo Jack to storil, je dvignila lase z obema rokama in dremava glava ji je potem nežno odspala svoje izkoreninjenje na njegovih ramenih.

Okoli njiju pa so se razcveteli beli kosmi megle in se primikali v njuno bližino kot labodi. Onadva pa sta se izkoreninjala.

Takrat je Jack začutil, da je človek nekaj čisto drugega: kakor rastlina ali drevo, ki črpata svojo prihodnost iz zemlje. Človek ima sicer perspektivo drevesa, ne pa njegove usode.

Toda hip, ko se dva iztrgata prozorni svetlobi, pomeni biti kakor drevo, grm, orhideja; perspektiva se le navidezno spremeni, dokončno pa je človek zmeraj samo to, kar je bil: sad zraka.

Jack občuti to vse bolj in bolj, le ve še ne, kako se bo to poslednje zgodilo.

Kdaj?

Premišlja, opazujoč igro barv, ki jih nagib večera izpostavlja v žarenje. V cvetovih se bude tenki zvoki. Ne sliši jih, le občuti jih.

Še enkrat rasti iz zraka! pomisli in se nasmehne.

Kako se bo to zgodilo?

Sliši, kako mu nekdo šepeta: ali bi res rad to doživel?

Res, res, odmisli nazaj z vso silo, toda le, če ni tisto smrt.

Ne, dahne vanj misel.

Potem naj se zgodi, kar se mora, jaz bi spet rad rasel iz zraka.

V naslednjih dneh se ni več spomnil večernega pogovora s sabo. Kako neki bi se ga, ko pa je bil enak večernemu žarenju, ki je transcendiral njegovo ameriško življenje. Vendar je neka različica le nastopila. Drugi dan, ko je začel urejati svoje zapuščene stvari, je našel kozarec za marmelado in v njem pobeljeno zemljo. Postano prst, morda že jalovo. Spomnil se je, ko jo je opazoval, da mu jo je dala nekoč sestra, ko je odhajal v Ameriko.

Zemljica! je rekel naglas in jo opazoval, kako pobeljena je že od starosti.

Zemlja!

Nikoli je ni vzel v roke, odkar je tu, in tudi ta hip mu ni pomenila nič.

Prevagal je kozarec, da je slišal tlesk kamenja.

Zrak, zrak, je odšepetal, bi mi morala zavezati v kozarec.

Zakaj mi nisi zraka?

Ker je zemlja sinonim zanj, je slišal misel.

Prijel je telefon, da bi telefoniral ženi, kaj je našel, toda roka se je ustavila nad aparatom, očesom, skozi katerega je kdajpakdaj pogledal kak zaspan glas in mu brez občutka pretipal njegovo ozadje.

(Ozadje je namreč človek.)

Čakal je, da bi dobil voljo.

Pomislil je na ženo in se spomnil, da je žena in mož tisti temni, grdi odnos med dvema, ki oba uniči.

Ko je nekoč bral romane na to temo, si ni znal predstavljati nasprotij, ki tako kmalu obvladajo oba, tedaj si je mislil, da so vsi tisti opisi samo tehnična potreba. Zdelo se mu je, da je prebral nič.

Toda ko mu je Margarete poslala po prijateljici v zaboječku za viski hčer Deborah, je razumel, kaj je odnos mož in žena. Ta igra bi bila morda manj tragična, če ne bi zahtevala, da se nenehno drug pred drugim tako ponižujeta. (Vendar je mož in žena samo ta igra).

In . . ., če le zavrti?

Nekoč sta bila naga, ne enkrat, vlažna zelena noč ju je oblepila s svojo bakreno svetlobo. Takrat je še hlastala po njem, hlipaje: ojej, ojej . . . On pa, se spominja, dolgo ni mogel doživeti sebe, čutil je globino njenega telesa, prepolno vlage in mehko. Z enim samim njenim dotikom bi se lahko vse lepo končalo, toda odnos oče—mati traja odurno dolgo, dokler se ne izdihaš v prazno.

Naj ji telefonira, da je našel zrak svoje stare domovine?

Mislila bo, da je nor.

Kako lep začetek: lasje; kako strašen konec: zemlja v kozarcu.

Ko sta z Margarete odsunila od sebe zadnji sram in jima ni ostalo nič več, kar bi ju še skrilo drugega pred drugim, ju je prevzel dolgčas in bes.

Mož in žena je res neke vrste opeharjenje. In če tega ne preneseš, kot nista onadva, se nekega dne nujno razideta vsak na svoje s spominom, kar je razvil v njima zakon.

Jacka je velikokrat imelo, ko je gledal v restavraciji mladoporočence, da bi stopil mednje in jim povedal, da jih čakajo samo neskončni prepiri. Nikoli se ne bodo ujeli v ljubezni. To je laž. Nobene ljubezni ni, ki bi prenesla kaj drugega namesto sebe; ljubezen je egoizem, ki ga nekdo plača, ali pa oba.

Ljubezni ni. Morda so le trenutki predigre mrazljivih predsmrtnih tonov Chopina, ki vznemirjajo občutke in ki trgajo človeka iz zraka, najsvetlejših tal, iz katerih raste, ne da bi vedel za to.

In hip, ko se izruješ, je morda doživetje. Toda tu se začne tudi tista znana laž: biti eno. Spomini na to so strašni: zdaj je na begu eden, zdaj drugi.

Z Margarete sta se dvakrat stepla: prvič med vožnjo, ko ji je mirno svetoval, naj se pripne z varnostnim pasom, ona pa mu je odgovorila, da želi umreti, ker bi ga s tem rešila sebe. Jack je vedel, da je želela, da bi zmanjšal hitrost, on pa je ni hotel, ker mu tega ni rekla sama. In zakaj mu tega ni rekla ona? Zato, ker je čutila, da ve sam, zakaj se hoče ubiti, bila je noseča in rahlo vrtoglava.

Torej hočeš umreti, ji je odgovoril.

Hočem, mu je odgovorila, zato da boš še enkrat srečen.

Misliš, da ob tebi nisem?

Ob meni nisi, želiš si mojega pogreba, tam se boš res lahko iz srca nasmejaj; toda jaz sem še tu, pazi, mogoče se bom smejala jaz.

Jaz se bom, je vzkipeł Jack, na vsak način jaz.

Motiš se, mu je rekla, če se bo kdo smejal, se bova midva, je rekla Margarete in pokazala na svoj trebuh.

Meni?

Tebi.

In Jack jo je pritisnil.

Margarete se je jokala z istim glasom, s katerim se je smejala, dlani pa je imela polne krvi, ki ji je tekla iz presekanih prozornih ustnic.

Jack je ustavil, jo prijel za konce prstov in ji posrkal vse madeže krvi iz dlani, potem pa še toliko časa oblizoval natrgano ustnico, dokler ni čutila samo še nitaste bolečine.

Drugič jo je, ker ni hotela zvečer ven.

Na vsak zakaj, je imela svoj zato.

Ampak zakaj, je vztrajal. Nič takega ti nisem storil, da bi me morala prikrajšati za tak užitek. Cel dan sem garal. Vrt je kakor intarzija, glej ga. Rad živim. Pridi!

Ni hotela.

Jack jo je opazoval in dobro čutil, da ji gre le za droben, utemeljen egoizem, kakor tedaj med tisto vožnjo, ko ji je moral oblizati ustnice.

Jaz bi vseeno rad šel ven, je odvrnil Jack, večer je prav prijeten. Ni sap.

Jaz pa ne bi šla, je odgovorila Margarete, ležeč v ležalniku, razen če moram. Če ukažeš; če rečeš: vstani in pojdi.

Zakaj tako? Ko veš, da ti tega ne bom rekel.

Potem pa me pusti tu in pojdi sam.

Jack je ob tej zmagi nad sabo občutil, da se mu je Margarete za hip odtujila, da je postala svoja in da bo to odslej vsak dan bolj.

Zaznal je notranjost njene besede, besede brez prave podobe, in ji je rekel: pridi, greva. Gledal je stran.

Margarete je ležala, ni se premaknila.

Zakaj? je vprašala.

Jack je mirno odvrnil: zato.

Jack, ga je poklicala in nalašč razpotegnila a v dolg in spakljiv glas. Veš, zakaj nočem s tabo? Ker celo pot govoriš samo ti in ker govoriva že mesece in mesece le o tvojih stvareh. Vse besede že znam na pamet. Vem, kje mi boš rekel to, kje ono; Jack, to je neznosno. Jaz sem zate le tvoj monolog.

In Jack se je stegnil in jo udaril po licu, ki ji je najbolj živo pomagalo oblikovati te glasove.

Še isti večer sta se potem razšla. Margarete je odšla k teti, vzela je s sabo tudi otroka. Pred hišo so se potem še enkrat srečali.

Jack, je rekla Margarete, saj nima smisla, kaj praviš.

Jack je hotel reči, da ga ima, saj je moral tudi on najprej sprejeti Deborah v zabožku za viski in šele nato njo.

Hočeš reči, je rekla, da me zdaj klofutaš za tisto.

Žal, res, ji je odgovoril.

Zato, dragi Jack, mu je odgovorila, zbogom, ti bi rad ljubezni in razumevanja, oziroma votlost nekih besed, ki so se jih izmislili namazani poznavalci življenja. Nič drugega ni, da boš vedel, razen postelje, kjer se delajo otroci. Skripanje. Skakanje. Ko pa hoče kdo malo časa zase, da bi se od te laži odpočil, je pri priči tepen. Zdaj veš, zakaj grem.

Jack, ga je odgnala z glasom stran od sebe, ker se jo je želel dotakniti, ne dotikaj se me, stvari so jasne. Najboljši dialog bo mogoč odslej samo po telefonu. Samo tam bova res oba govorila. Če me vprašuješ, ali te imam še rada, ti povem, da te imam zelo rada in da mi bo neizmerno hudo, ko te ne bom imela več blizu. Toda ne vem, kako imaš lahko človeka rad, ne da bi ga zapustil.

Vseeno je Jack odpredel njene številke. Iz slušalke je odpevalo mrtvo sporočilo svoje dolge amplitude zvokov; za njimi je čutil Jack njo, Margarete, ki v naglih gibih kaj počenja, morda kuha, pleše z Deborah . . . z deklico, ki mu jo je nekoč poslala v imenitnem omotu za viski s sporočilom, da mu pošilja, kar si je tako vroče želel: človeka. Jack tedaj ni vedel, kaj početi z

jokajočo deklico. Na radijski oglas je dobil Katy, ki jo je dojila, dokler se Margarete ni premislila in prišla k njemu kot žena.

Zdaj je deklica že veliko, zalo dekle, ki je bila enkrat celo klinično mrtva. Omožila se je tako naglo kot on in vzela moža, ki je jedel samo sir in je bil od glave do nog črviv. Ločila se je še nagleje in odšla živet k materi, kjer spet poskuša umreti na nevsakdanji način.

Zvok v slušalki je utihnil, zvenel je tuji, daljni svet morskih šumov.

Oglasila se je Margarete s svojim mehkim glasom, oponašaje človeško dušo, ki pristaja na onem svetu.

Jaz sem, ji je odgovoril Jack, ne zameri; našel sem kozarec z zemljo svoje domovine; mislim, da je to posebno znamenje.

O Jack, je ponaredila svoj čuteči glas, nikoli ne umreš od osamljenosti, vedno le od obupa. Ti pa nisi nikoli obupal.

Ali si kdaj pomislila, ji je odgovoril, da je nekaj lahko res samo tedaj, če ni resnično?

Ne razumem te, je odgovorila.

Ta zemlja v kozarcu, ki sem jo našel po štiridesetih letih, ni več resnična zemlja, iz nje ne bi privabil bilke, pa vendar . . . je to še zmeraj neki kraj, ki me na svoj način razburja, je rekel Jack. Kakor ozračje, polno svetlobe.

O Jack, Jack, nič te ne razumem.

Odhajam, je rekel.

Kam?

Vidiš, to je tisto, ko ne vem, kam. Si kdaj pomislila, da človek raste iz ozračja; da so lasje stik oziroma korenine življenja.

Margarete se je zasmejala. Njen smeh je odščipoval svet kakor pojoči kanarček.

Včeraj sem bil v marketu, je odgovoril, potiskali smo vozičke v dveh vrstah proti blagajni, neki intelektualec z dvema našemljenima otrokoma je cel čas vpil njuna lepa, preprosta imena v glasovnem poudarku, ki je zbujal toliko nepristnosti, kolikor je bilo v imenih pristnosti.

Margarete je pomenljivo zamolčala. Ni ga razumela.

Odhajaš mar k sestri? je vprašala.

Škoda, Margarete, da me nisi razumela, je odgovoril.

Ne morem te, Jack, z bogom.

Ni ji odgovoril, oddaljil je od sebe slušalko, poslušaje, če bi se v nji vsaj še enkrat oglasil njen glas. Ni se.

Naslednjega dne je napisal sestri pismo, da bo prišel na obisk. Pišoč ji, se mu je iz vsake besede iz pisma izvil porog. Sedeminštiridesetega ji je priporočal, ko ga je prosila za pomoč, naj ima toliko otrok, kolikor jih bo lahko preživela sama. Ameriška moka da ni za vse, zlasti ne za tiste, ki so si izbrali svobodno ljubezen. (Tu je cikal na režim.)

Čeprav je bilo to pismo prekrito z debelo plastjo časa, je zdaj, ko se je namenil na obisk, le sprožilo svojo tiho vzmet delovanja. In večnost besede, ta privlačujoči sofizem, je postal dokaz z resničnim pomenom.

(Beseda je torej čas.)

Žalosten je bil, ko je slišal samega sebe in hkrati vesel, ko je videl, da je samo človek tisti, ki vnaša v logiko nesmisel.

Odnesel je pismo do bližnjega nabiralnika in grede obiskal svojega brivca, temnega in od strasti življenja bleščavega Giovanniija. Njegovi kratki prsti, mehki in debeli kot polži, so se mu zarili v teme, v vrtince žimnatih las.

Giovanni je vedel, da ima prste kot gramofonsko iglo in da je človeška glava plošča na triintrideset obratov. Zato je izvabljal iz nje najnežnejše občutke, tiste že, ki so glasba.

Nato je še tri tedne ugibal, kaj pomeni zemlja, ki jo je našel. Bil je zavit v prejšat koc in zagledan v večerno žarenje kaktej in orhidej, s kozarcem v naročju, ter čakal na trenutek, ko bo vstal in odšel v smer svojega pogleda.

Neke sobote se je to tudi zgodilo. Odpeljal se je na letališče, sedel k okencu tik zraven srebrnih kril, ki so že rjavela ob spojih. Ko se je trup stresel v tresljajih in je hlad kisika segel do telesa, je imel občutek, da se dviga nasproti najlepšemu trenutku svojega življenja.

Pluli so mimo belih otokov iz sanj, zavest o tem je težilo samo še življenje. Zdaj je že zagotovo vedel, da je človekova zemlja zrak in vse kar je v zvezi z zrakom. Pomislil je, da bodo morda strmoglavili in da tisti kozarec pomeni prav to.

Ničkolikič so potem še izpluli iz bele sivine in to ga je spominjalo na Margarete, ko se je ob jezeru izkoreninjala iz svojega neba, postajajoč človek na njegovih ramenih.

Ure in ure so pluli v zavesti, da jih teži samo še življenje.

Zdaj je razumel pilote in stevardese, ko se v strašni smrti prepuste istemu drsečemu trenutku s smehljajem. (Splāča se.)

Le nekaj ur je bilo potrebno, da je spet našel stik z bregom časa, ki je predstavljal štirideset let odsotnosti.

Pod seboj je že videl grebene sveta, ki so divjali vase. Kakor nekoč. Nič ni bilo spremenjenega. Samo on je bil načet, samo njegova predstava o svetu se je bila razvila, medtem ko se svet ni v ničemer; ostal je isti, kar pomeni, da dialektike ni, temveč je le človek.

Šumno in hkrati tiho so zapustili oblake in pristali. Dotik z zemljo je bil boleč, napolnil jih je s težo. Stevardese so to še posebej težko občutile.

Odpeljal se je v hotel in se vadil nekaj ur postati spet last prostorov. Napisal je bil tudi pismo za sestro.

Ko je čez tri dni dobil odgovor, da ga težko čakajo, je sedel na avtobus in se odpeljal v svet, ki je bil videti z letala tako zapleten vase. Vrtinčast.

Zdaj se mu je zazdel pobožen, ta svet. Ko da ga duhovniki vodijo k obhajilni mizi.

Čez dve uri je izstopil. Okoli njega je žužnjaval avgustovski dan v predstavi ogromnega, nepokošenega in zarjavelega travnika.

Zagledal se je v Nanos, ki ga je čas ponižal v karikaturu. Bil je podoben čelu, ki je butalo v Sredozemlje. Otroškemu zmaju podoben oblak je

zdrsel čezenj proti jugu. Toda v nekaj trenutkih je gora prerasla v svojo davno predstavo, ki jo je imel o nji. Jack se je je razveselil, gnan od ganotja, se je vpregel v to silo in pohitel prek travnika, ki je kot orkester godal uglašal svoje višine in nižine; hitel je proti svetlemu ruševnatemu pobočju gore, na katerem je nekoč pasel krave.

Zdaj je stala pred njim gora, velika in dišeča po smolah, po vročih in suhih sencah.

Zgrabil je za veje in se pognal navkreber. Hotel je videti pod seboj obljubljeno deželo, kako poje svojo staro popoldansko pesem.

Vdihi, ki so ga napolnili tudi s svetlejšo krvjo, so ga utrudili in moral je počasneje tipati za oporami v pobočju.

In ko je spet segel prek skalnate police, je zgrabil nekaj mehkega in mrzlega, ki se mu je hotelo izvititi kot riba, hkrati pa ga je že zapeklo večkrat po roki. Toda spustiti tistega mrzlega in mehkega ni mogel več. Povlekel je predse, in kar je stiskal vse bolj in bolj, je bil velik modras, ki ga je vsekoval v zapestje, od koder je že kapljala kri.

Držal ga je na sredini. Polovici sta imeli tako veliko moči.

Jack se je oprl z nogama v tla in se naslonil na pobočje, strmeč v kačo pred sabo, ki je zasekovala vanj ugriz za ugrizom. Ožel jo je z vso močjo in začutil, da se dviga, da se mu lasje stikajo z ozračjem in da raste v neznano smer svojega pogleda.

Nasmehnil se je. Spoznal je, da je bil kozarec z zemljo, ki ga je bil našel, prispodoba tega hipa.

Glava se mu je spet napolnila z znano glasbo, ki so mu je znali izvabiti samo brivski prsti Giovannija. Čutil je, kako je pohitel navzgor, to pot brez življenja. Travnati orkester pa mu je igral glasbo iz čudovitih višin in nižin.

Naslednjega dne zarana, ko še ni primezela močna svetloba iz sonca, so vaščani že našli truplo, naslonjeno ob strmino, kača je mrtvo visela iz stegnene roke, obe polovici sta bili temni in se prilagajali dnevni svetlobi. Molče so si ogledovali to neumljivo usodo, zakaj vedeli so že, kdo je ta, ki ga je zadela. Niso mogli razumeti, da je prišel iz Amerike po kačji pik. In kot je med ljudmi v navadi, so ga začeli čutiti kot kaznjenca, ki ga je doletelo pravično geslo življenja: smrt.

Vsak zase je našel zanj opravičilo.

Ob močnejši sončni svetlobi, ko je začel oživljati v Jackovi roki tudi modras, pa so začutili drugače. Izpulili so mu kačo iz prijema in jo pobili s kamni. Dvignili so Jacka in ga po široki sledi nepokošenega travnika odnesli h Kovčkoma, ki jih je zavlekel v travo, ko je bil še živ.

Začutili so z njim kot s sebi enakim. Zakaj, niso vedeli.